

СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЩОДО ОБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК ВИМАГАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ**CURRENT STATE OF SCIENTIFIC RESEARCH ON OBJECTIVE SIGNS OF EXCEEDING UNLAWFUL BENEFITS IN CRIMINAL LAW**

Метою статті є здійснення комплексного теоретико-правового аналізу сучасного стану наукових досліджень щодо об'єктивних ознак вимагання неправомірної вигоди у кримінальному праві України, зокрема з'ясування особливостей його об'єкта та предмета, виявлення основних доктринальних підходів до їх визначення, а також встановлення проблемних аспектів і суперечностей у наукових позиціях та положеннях чинного кримінального законодавства України. У статті досліджується сучасний стан наукових підходів до визначення об'єктивних ознак вимагання неправомірної вигоди у кримінальному праві України. Актуальність теми зумовлена високим рівнем суспільної небезпеки корупційних кримінальних правопорушень та складністю їх кваліфікації в умовах реформування антикорупційного законодавства й імплементації міжнародних стандартів протидії корупції. Метою роботи є комплексний теоретико-правовий аналіз доктринальних позицій щодо об'єкта та предмета вимагання неправомірної вигоди, виявлення основних наукових підходів і проблемних аспектів їх розуміння у кримінально-правовій науці України. У процесі дослідження проаналізовано праці вітчизняних науковців, які розглядали питання об'єкта та предмета корупційних кримінальних правопорушень, зокрема вимагання неправомірної вигоди. Встановлено, що у доктрині відсутній єдиний підхід до визначення родового та безпосереднього об'єкта відповідних злочинів. Традиційна концепція, яка пов'язує їх із посяганням на авторитет органів державної влади, поступається місцем підходу, відповідно до якого об'єктом виступають суспільні відносини у сфері належного здійснення службової та професійної діяльності. Особливу увагу приділено аналізу предмета вимагання неправомірної вигоди, який у науковій літературі розглядається як багатокомпонентна категорія, що охоплює матеріальні та нематеріальні блага. Водночас констатовано відсутність єдності щодо його кримінально-правової природи – як предмета злочину, засобу його вчинення або результату протиправної діяльності. Обґрунтовано, що вимагання неправомірної вигоди досліджується переважно фрагментарно в межах загальної теорії корупційних злочинів, що ускладнює формування цілісної наукової концепції. Наголошено на необхідності подальшого комплексного дослідження об'єктивних ознак цього складу злочину з урахуванням міжнародних антикорупційних стандартів та потреб правозастосовної практики.

Ключові слова: вимагання неправомірної вигоди, об'єкт злочину, предмет злочину, корупційні кримінальні правопорушення, кримінальне право, службова діяльність.

The purpose of the article is to conduct a comprehensive theoretical and legal analysis of the current state of scientific research on the objective signs of extortion of unlawful benefit in the criminal law of Ukraine, in particular, to clarify the features of its object and subject, to identify the main doctrinal approaches to their definition, as well as to establish problematic aspects and contradictions in scientific positions and provisions of the current criminal legislation of Ukraine. This article examines the current state of

scientific approaches to defining the objective elements of the claim for undue benefit in Ukrainian criminal law. The relevance of this topic stems from the high level of public danger posed by corruption crimes and the complexity of their classification in the context of reforming anti-corruption legislation and implementing international anti-corruption standards. The aim of this paper is to provide a comprehensive theoretical and legal analysis of doctrinal positions on the object and subject of the claim for undue benefit, identifying the main scientific approaches and problematic aspects of their understanding in Ukrainian criminal law. The study analyzes the works of domestic scholars who have examined the object and subject of corruption-related criminal offenses, particularly extortion of undue benefit. It is established that the doctrine lacks a unified approach to defining the generic and immediate object of crimes. The traditional concept, which associates them with an attack on the authority of public authorities, is giving way to an approach that views the object as social relations in the proper performance of official and professional activities. Particular attention is devoted to the analysis of the object of the demand for undue benefit, which in the scientific literature is considered a multi-component category encompassing tangible and intangible benefits. At the same time, a lack of unity regarding its criminal-legal nature—as the subject of a crime, the means of its commission, or the result of illegal activity—is noted. It is substantiated that extortion of undue benefit is primarily studied fragmentarily within the framework of the general theory of corruption crimes, which complicates the development of a coherent scientific concept. The need for further comprehensive research into the objective elements of this crime, taking into account international anti-corruption standards and the needs of law enforcement practice, is noted.

Key words: *extortion of undue benefit, object of crime, subject of crime, corruption criminal offenses, criminal law, official activity.*

Актуальність теми. Незважаючи на значну кількість наукових праць дослідження вимагання неправомірної вигоди залишається недостатньо системно дослідженою, оскільки в доктрині відсутній єдиний підхід до визначення поняття вимагання неправомірної вигоди, його об'єкта, предмета, суб'єкта та ознак складу злочину, а також до його співвідношення із суміжними кримінальними правопорушеннями. Фрагментарність наукових підходів і наявність колізій у законодавчому регулюванні зумовлюють труднощі у правозастосуванні, особливо при кваліфікації корупційних діянь і доведенні їх ознак. У зв'язку з цим комплексне теоретичне осмислення вимагання неправомірної вигоди як самостійного кримінально-правового явища є необхідним для формування єдиної доктринальної позиції та підвищення ефективності кримінально-правового механізму протидії корупції.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Проблематика об'єкта кримінальних правопорушень, пов'язаних із вимаганням неправомірної вигоди, у науці кримінального права України досліджувалася фрагментарно, переважно в межах загальної теорії корупційних злочинів, службових злочинів і підкупу. Водночас можна виокремити низку науковців, чії праці безпосередньо або опосередковано стосуються цього питання, а саме проблематика об'єкта (предмета) вимагання неправомірної вигоди: Дудоров О. О., Ризак Я. В., Хавронюк М. І., Буга Г. С., Ярошенко О. Д., Перешивко О. С., Гродецький Ю. В., Якімова С. В., Старка О. С. та інші. Водночас у доктрині відсутній єдиний підхід до визначення безпосереднього об'єкта цього складу злочину, що підтверджує потребу подальших комплексних досліджень і концептуального переосмислення цієї категорії в кримінальному праві України.

Метою статті є здійснення комплексного теоретико-правового аналізу сучасного стану наукових досліджень щодо об'єктивних ознак вимагання неправомірної вигоди у кримінальному праві України, зокрема з'ясування особливостей його об'єкта та предмета, виявлення основних доктринальних підходів до їх визначення, а також встановлення проблемних аспектів і суперечностей у наукових позиціях та положеннях чинного кримінального законодавства України.

Виклад основних положень. Аналіз наукових досліджень та положень чинного кримінального законодавства України свідчить, що проблема вимагання неправомірної вигоди є однією з найбільш дискусійних у теорії кримінального права, насамперед у частині визначення об'єкта відповідних кримінальних правопорушень. У працях вітчизняних науковців вона розглядається крізь призму загальних питань корупційної злочинності, службових злочинів, підкупу та зловживання владою або впливом, що зумовлює фрагментарність і різноманітність наукових

підходів [9; 3; 1; 8; 13; 6; 12; 4; 7; 11; 2; 16; 10]. Переважна більшість досліджень присвячена характеристиці окремих складів кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірною вигодою, зокрема підкупу службової особи, підкупу особи, яка надає публічні послуги, зловживанню впливом. При цьому питання вимагання неправомірної вигоди найчастіше розглядається як спосіб вчинення відповідних злочинів або як кваліфікуюча ознака, а не як самостійний об'єкт комплексного теоретичного аналізу.

Особливо дискусійним у науковій літературі залишається питання родового та безпосереднього об'єкта кримінальних правопорушень, пов'язаних із вимаганням неправомірної вигоди. Частина науковців традиційно пов'язує ці злочини з посяганням на авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування чи інших інституцій. Водночас дедалі більшого поширення набуває критичний підхід до такого розуміння об'єкта, відповідно до якого авторитет розглядається як надмірно абстрактна категорія, що не відображає реальної соціально-правової сутності аналізованих кримінальних правопорушень і не дозволяє чітко відмежувати їх від суміжних складів. У наукових працях обґрунтовується доцільність розгляду вимагання неправомірної вигоди як посягання передусім на визначений у законодавстві порядок здійснення службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, а також на встановлений порядок управління у сфері виконання професійних обов'язків. Такий підхід дозволяє більш точно окреслити коло суспільних відносин, яким заподіюється або може бути заподіяна шкода, і забезпечує узгодженість із системою Особливої частини КК України. Разом із тим аналіз доктринальних позицій свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення безпосереднього об'єкта кримінальних правопорушень, пов'язаних із вимаганням неправомірної вигоди. У літературі пропонуються різні конструкції - від нормальної управлінської діяльності та прав і свобод особи до конкретних правовідносин, що забезпечують законне, добросовісне та неупереджене виконання професійних чи службових обов'язків без впливу неправомірної вигоди. Це зумовлює складність правозастосування та породжує труднощі при кваліфікації відповідних діянь.

У науці кримінального права України питання предмета кримінальних правопорушень, пов'язаних із вимаганням неправомірної вигоди, розглядалося в працях низки науковців, однак здебільшого в межах загального аналізу складів корупційних кримінальних правопорушень або окремих аспектів підкупу та одержання неправомірної вигоди. Зокрема, проблематику поняття та змісту неправомірної вигоди як предмета злочину досліджували, зокрема, Ярошенко О. Д. [19], який звертав увагу на системний характер цього поняття, його відповідність міжнародно-правовій категорії «неправомірна перевага» та на розмежування матеріальних і нематеріальних форм вигоди, особливо в контексті кваліфікуючих ознак злочину. У його працях також порушувалося питання співвідношення неправомірної вигоди та її розміру у складах злочинів із ознакою вимагання. Перешивко О. С. аналізував неправомірну вигоду крізь призму її незаконності, підкреслюючи, що неправомірними є такі переваги чи блага, на які особа не має права або які вона одержує з порушенням установленної черговості чи процедури. Такий підхід має значення для розуміння предмета вимагання неправомірної вигоди як посягання не лише на майнові, а й на процедурні та організаційні правовідносини [14]. Гродецький Ю. В. аналізував перелік об'єктів, які можуть становити неправомірну вигоду. Критично оцінював чинну законодавчу конструкцію предмета неправомірної вигоди, звертаючи увагу на міжгалузевий характер використаних понять та пропонував удосконалити законодавчий підхід до визначення її змісту [5]. Чернега Ю. О. висловлював альтернативну позицію щодо місця неправомірної вигоди в структурі складу злочину, вважаючи, що вона не є предметом підкупу у власному розумінні: за активного підкупу – є засобом учинення злочину, а за пасивного – продуктом злочинної діяльності. Його позиція відображає наукову дискусію щодо кримінально-правової природи неправомірної вигоди [17]. Якімова С. В. досліджувала переваги та пільги як різновиди неправомірної вигоди, їх зміст, види та прояви. Обґрунтовуючи можливість існування, як майнових, так і немайнових форм неправомірної вигоди, що має значення для розуміння предмета злочинів, пов'язаних із вимаганням таких благ [18]. Слід констатувати, що проблематика предмета кримінальних правопорушень, пов'язаних із вимаганням неправомірної вигоди, у науці кримінального права України отримала фрагментарне, переважно опосередковане висвітлення. Дослідження зосереджуються насамперед на з'ясуванні поняття, змісту та видів неправомірної вигоди, її матеріальних і нематеріальних форм, а також на проблемах законодавчого визначення та кваліфікації відповідних корупційних діянь. Водночас аналіз наукових позицій свідчить про відсутність єдиного підходу до розуміння кримінально-правової природи неправомірної вигоди та її місця у структурі складу злочину, що зумовлює наявність дискусій щодо визнання її предметом підкупу або ж засобом чи результатом

злочинної діяльності. При цьому специфіка вимагання неправомірної вигоди як способу вчинення корупційного правопорушення та її вплив на зміст і ознаки предмета злочину залишаються недостатньо дослідженими. Зазначене свідчить про наявність прогалин у науковому опрацюванні цієї проблематики обумовлене необхідність подальших комплексних досліджень предмета кримінальних правопорушень, пов'язаних із вимаганням неправомірної вигоди, з урахуванням особливостей об'єктивної сторони, правового статусу суб'єктів і потреб практики правозастосування.

Висновки. Проведене дослідження сучасного стану наукових підходів щодо об'єктивних ознак вимагання неправомірної вигоди у кримінальному праві України дає підстави для узагальнюючих висновків. По-перше, аналіз доктринальних джерел свідчить, що вимагання неправомірної вигоди залишається одним із найбільш складних і дискусійних інститутів кримінального права, що зумовлено як складністю його нормативного закріплення, так і відсутністю єдності в наукових підходах до визначення об'єкта, предмета та місця цього діяння в системі корупційних кримінальних правопорушень. По-друге, встановлено, що у сучасній кримінально-правовій доктрині не сформовано єдиного підходу до визначення родового та безпосереднього об'єкта вимагання неправомірної вигоди. Традиційна концепція, яка пов'язує такі злочини з посяганням на авторитет органів державної влади, поступово втрачає домінуюче значення, натомість більш обґрунтованим визнається підхід, відповідно до якого об'єктом виступають суспільні відносини у сфері належного здійснення службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. По-третє, дослідження засвідчило відсутність уніфікованого розуміння предмета вимагання неправомірної вигоди. У науковій літературі неправомірна вигода трактується як багатокомпонентна категорія, що охоплює матеріальні та нематеріальні блага, однак дискусійним залишається її кримінально-правова природа - як предмета злочину, засобу його вчинення або результату протиправної діяльності. По-четверте, аналіз наукових праць вказує на фрагментарність дослідження саме вимагання неправомірної вигоди як самостійного способу вчинення корупційного кримінального правопорушення. У більшості випадків воно розглядається опосередковано - у межах аналізу підкупу, одержання неправомірної вигоди або зловживання впливом, що не дозволяє сформулювати цілісну наукову концепцію. По-п'яте, наявність розбіжностей у доктринальних підходах, законодавчі неточності та складність кваліфікації відповідних діянь свідчать про необхідність подальшого комплексного наукового дослідження об'єктивних ознак вимагання неправомірної вигоди, насамперед його об'єкта та предмета, з урахуванням міжнародних антикорупційних стандартів і потреб правозастосовної практики. Узагальнюючи, слід констатувати, що подальший розвиток кримінально-правової доктрини у цій сфері має бути спрямований на формування єдиного концептуального підходу до розуміння вимагання неправомірної вигоди як самостійного корупційного кримінального правопорушення з чітко визначеними об'єктивними ознаками.

Список використаних джерел:

1. Арманов М.Г. Кримінальна відповідальність за примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Нац. акад. прокуратури України. К., 2009. 261 с.
2. Артёмов Є. Аналіз статті 368 Кримінального кодексу України на відповідність вимогам юридичної техніки, гуманності й верховенства права. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1 (80). С. 141–150.
3. Берернер В.В. Об'єкт підкупу працівника підприємства, установи чи організації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 35 (1.3). С. 47–54.
4. Бондаренко О.С., Супрун П.І. Кримінально-правова характеристика складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 368 кримінального кодексу України. *Правові горизонти / Legal horizons*, 2017. С. 40-43.
5. Гродецький Ю. В. Неправомірна вигода як ознака злочинів, передбачених статтею 369-3 Кримінального кодексу України. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції*: матеріали IV Міжнародної наук.-практ. конф., (15 квіт. 2016 р., м. Харків). Харків: ХНУВС, 2016. С. 54–57.
6. Емельянов В.П. Щодо визначення предмету злочину та класифікації об'єктів злочинів: дискусійні питання. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 17. С. 225–232;
7. Кабаєв В. М. Особливості об'єктивних ознак злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 404-409.

8. Кашкаров О.О. Кримінально-правова характеристика одержання незаконної винагороди працівником державного підприємства, установи чи організації: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08; МВС України, Харк нац. ун-т внутр. справ. Х., 2012. 205 с.
9. Ковальова І. С. Об'єкт як елемент складу злочину підкупу працівника підприємства, установи чи організації. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2018. С. 173-176.
10. Мішура М. В. Об'єкт зловживання впливом (стаття 369-2 Кримінального кодексу України). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2023. Вип. 4. С. 70-86.
11. Неклеса О. В., Юр'єв Д. С. Актуальна характеристика кримінального правопорушення, передбаченого статтею 368 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 330-336.
12. Осадчий В.І. Кримінально-правова характеристика та кваліфікація підкупу працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК України). *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 2. С. 145–151.
13. Перешивко О. Об'єкт підкупу особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 КК України). *Національний юридичний журнал: теорія і практика О.О.О. Научно-практичне правове издание*. 2016. № 6 (22). С. 104–107.
14. Перешивко О. С. Неправомірна вигода як предмет підкупу особи, яка надає публічні послуги. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 184–187.
15. Пушкар О.А. Особливості складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 368 Кримінального кодексу України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. 2023. № 3. Том 34 (73). С. 230-235.
16. Хашев В.Г. Дослідження родового об'єкта злочинів у сфері службової діяльності. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 2. С. 155–163;
17. Чернега Ю. О. Відповідальність за підкуп за кримінальним правом України: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право (081 – Право). Львів: ЛьвДУВС, 2019. 223 с.
18. Якимова С. В. Вимагання, у зв'язку з підкупом, за кримінальним законодавством України. *Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка"*. 2015. № 825. С. 355-359.
19. Ярошенко О. Д. Кримінальна відповідальність за пропозицію та надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України): *Автореф. дис. ... канд. юр. наук*. Київ, 2014. 22 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 10.09.2025

Дата публікації: 25.09.2025